

Antik Çağın Sunakları: Rigveda'da Kurban ve İcrası

Mehmet MASATOĞLU | <https://orcid.org/0000-0001-6373-8991> | E-Posta: masatoglu87@gmail.com

Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi, Iğdır, Türkiye

Öz

Rigveda, Hint alt kıtasının en eski metinlerinden biri olarak, antik Vedik dönemin dini, felsefi ve kültürel yaşamına dair paha biçilmez bilgiler sunar. Bu kutsal kitap, karmaşık ilahiler, ritüeller ve mitolojik anlatılar yoluyla Hindistan'ın manevi ve düşünsel mirasının temellerini şekillendirir. Bu çalışma, Hint kültürünün köklerini ve gelişimini anlamada kritik bir rol oynayarak, yüzyıllar boyunca süregelen dini ritüeller, sosyal yapılar ve kozmolojik anlayışların şekillenmesine dair önemli veriler sunar. Makale, Rigveda'da yer alan Vedik yacna (kurban) ritüelini mercek altına alır; özellikle Soma kurbanının detaylı ritüellerine ve rahiplerin bu törenlerdeki kritik rollerine dikkat çeker. Bu inceleme, eski Hint toplumunda rahiplerin dini ve sosyo-ekonomik etkilerini vurgulayarak, onların toplumdaki yerini ve önemini tartışır. Seçilen ilahilerin niteliksel tematik analizi, karmaşık ritüelistik çerçeveyi çözerek rahiplerin çok yönlü işlevlerine ve Vedik toplumunun toplumsal ve ruhani dengesini korumak için çok önemli bir rahip ücretlendirme biçimi olan 'dakṣiṇā' sisteminin etkilerine ışık tutmaktadır. Araştırma, ritüelistik performanslar ile doğal dünya arasında simbiyotik bir ilişki olduğunu ileri sürerek, bu ritüellerin etkili bir şekilde uygulanmasının başta yağış olmak üzere çevresel olayları etkilediğine inanıldığını ve böylece insan dini pratiklerinin kozmik düzenle iç içe geçtiğini öne sürmektedir. Metinsel incelemeyi bilimsel yorumlarla bütünleştiren bu çalışma, Vedik kurban uygulamalarına dair kavrayışımızı geliştirmekte ve bunları Vedik dünya görüşünün şekillenmesinde merkezi bir rol oynayan manevi niyetler, maddi sonuçlar ve kozmolojik ilkelerin sofistike bir sentezi olarak tasvir etmektedir. Çalışma, bu eski ritüellerin ruhban sınıfı ile halk arasında nasıl karşılıklı bir dinamik oluşturduğunu, sosyal hiyerarşileri güçlendirirken aynı zamanda topluluğun manevi ve maddi refahını nasıl sağladığını incelemektedir. Bulgular, Vedik ritüellerin yalnızca dini törenler olarak değil, eski Hindistan'ın kültürel ethosunu, toplumsal yapılarını ve dini doktrinlerini şekillendiren temel

unsurlar olarak kalıcı etkisinin altını çizmektedir. Rigveda'da ifade edildiği şekliyle kurban uygulamaları, toplumsal uyum için kritik bir araç olarak ortaya çıkmakta, ruhani ve zamansal olanın birbirine bağlılığına dair köklü bir inancı yerleştirmekte ve böylece Vedik dinin aşkın ve pragmatik boyutlarına dair incelikli bir bakış açısı sunmaktadır. Bu çalışma, Vedik kurban ritüelleri, sosyal düzenin oluşumu ve kadim Hint düşüncesinde tanrısallığın nasıl algılandığı arasındaki kompleks bağlantıyı açıklamakta, böylece bu eski törenlerin Hinduizm'deki sonraki dini ve kültürel pratikler üzerindeki kalıcı etkisini ve mirasını detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler

Dinler Tarihi, Rigveda, Yacna, Kurban, Agni, Hotar.

Atıf Bilgisi

Masatoğlu, Mehmet. "Antik ağın Sunakları: Rigveda'da Kurban ve İcrası". Dini Araştırmalar 66 (Haziran 2024), 39-63.
<https://doi.org/10.15745/da.1445184>

Geliř Tarihi	29.02.2024
Kabul Tarihi	17.04.2024
Yayın Tarihi	28.06.2024
Deđerlendirme	iki Dış Hakem / ift Taraflı Krleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı - İntihal.net
Etik Bildirim	diniarařtırmalar98@gmail.com
ıkar atışması	çıkar atışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan alışmalarının telif hakkına sahiptirler ve alışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Altars of Antiquity: Sacrifice and its Performance in the Rigveda

Mehmet Masatoğlu | <https://orcid.org/0000-0001-6373-8991> | E-Mail: masatoglu87@gmail.com

Iğdır University, Faculty of Divinity, History of Religions, Iğdır, Türkiye

Abstract

The Rigveda, as one of the most ancient writings of the Indian subcontinent, offers vital knowledge on the religious, intellectual, and cultural aspects of the ancient Vedic period. This ancient text profoundly influences India's spiritual and intellectual history through intricate hymns, rites, and mythological storytelling. It is crucial for comprehending the origins and evolution of Indian culture, offering a profound grasp of how religious rituals, social hierarchy, and cosmological knowledge have evolved throughout history. This study examines the yacna/sacrifice, a Vedic ritual portrayed in the Rigveda. Specifically, it analyzes the intricate rites of the Soma sacrifice and highlights the significant role of priests, shedding light on their religious and socio-economic importance in ancient Indian civilization. A qualitative thematic analysis of specific hymns reveals the intricate ritualistic structure and provides insight into the diverse roles of priests and the significance of the 'dakshina' system. This system, a vital form of payment for priests, helps maintain the social and spiritual equilibrium of Vedic society. The study posits a symbiotic connection between ritualistic performances and the natural world, asserting that the successful execution of these rituals is thought to impact environmental phenomena, specifically rainfall. As a result, human religious practices are intricately linked with the cosmic order. This study combines textual analysis and scholarly interpretation to enhance our comprehension of Vedic sacrificial practices. It presents these practices as a complex amalgamation of spiritual intentions, material outcomes, and cosmological principles that significantly influenced the Vedic worldview. The analysis elucidates the manner in which these ancient rites established a mutual relationship between the clergy and the laity, strengthening social hierarchies while also guaranteeing the spiritual and material welfare of the society. The findings emphasize the long-lasting influence of Vedic rites, which not only served as religious celebrations but

also played a crucial role in shaping the cultural values, social systems, and religious beliefs of ancient India. The Rigveda describes sacrificial acts as a crucial means of fostering communal unity. These activities reflect a strong conviction in the interdependence of the spiritual and worldly realms, providing a sophisticated understanding of the transcendent and practical aspects of Vedic religion. This research article greatly enhances our comprehension of the intricate connection between Vedic sacrificial rituals, the establishment of social hierarchy, and the conceptualization of the divine in ancient Indian culture. It presents a comprehensive account that emphasizes the lasting impact and profound influence of these ancient rituals on future religious and cultural customs within the Hindu tradition.

Keywords

History of Religions, Rigveda, Yacna, Sacrifice, Agni, Hotar.

Citation

Masatoğlu, Mehmet. "Altars of Antiquity: Sacrifice and its Performance in the Rigveda". *Religious Studies* 66 (June 2024), 39-63. <https://doi.org/10.15745/da.1445184>

Date of Submission	29.02.2024
Date of Acceptance	17.04.2024
Date of Publication	28.06.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Plagiarism Checks	Yes - İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	diniarastirmalar98@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Kurban, genellikle dini veya ritüel bir bağlamda yapılan bir fedakarlığı ifade etmektedir. Dinlere göre çeşitlilik göstermekle birlikte genellikle bir hayvanın kesilmesi veya başka bir türün (tahıl, eşya vs.) tanrı/tanrılar ya da doğaüstü güçlere atfedilmesiyle gerçekleştirilen ve genellikle bir ibadet veya adak olarak uygulanan bir olgudur. Sözlüklerde kurban, “genellikle kendisi vasıtasıyla bir yiyecek veya içecek maddesinin Tanrı’ya tahsis edildiği eylem”¹, “bir mezbah üzerinde herhangi bir tanrıya sunulan takdime”², “bir hediyenin veya o amaçla verilen şeyin ayin şeklinde sunulduğu”³, “tanrıyı bir şekilde etkilemek veya tanrı ile kurbanı sunan kimse arasında yakınlaştırıcı bir bağ meydana getirmek için herhangi bir şahıs, hayvan veya objeyi bir tanrıya adama eylemi”⁴, “değerli bir şeyden feragat etmek ve onu tabiatüstü bir varlık veya güce devretmek”⁵, genel olarak icra edildiği esnasında bir şeyin kaybedildiği veya yok edildiği; kurban objesinin de manevi bir güç kaynağı ile böyle bir güce ihtiyaç duyan kişi arasında -kişinin yararına- ilişkiler tesis ettiği dini tören” şeklinde çeşitli tanımlamalar mevcuttur.⁶

Rigveda, Hint alt kıtasının en eski ve en kutsal metinlerinden biridir ve Hint kültürü, dini ve felsefi düşüncenin temelini oluşturmaktadır. Bu kutsal metin, Vedik dönemin zengin bir dini mirasını yansıtarak, döneminin inançları, ritüelleri ve kültürel pratiklerine ışık tutmaktadır. Rigveda’nın birçok yönü, özellikle de kurban ritüeli, Vedik dönemin merak uyandıran konularından biridir. Bu çalışma, Rigveda’daki kurban ritüeli ve bunların dönemin kültürel ile dini bağlamdaki önemini araştırmaktadır. İnceleme ilk olarak, Rigveda

¹ Shailer Mathews - Gerald B. Smith (eds.), *A Dictionary of Religion And Ethics* (New York: Macmillan Co., 1923), 394.

² E. Royston Pike, *Encyclopaedia of Religion and Religions* (New York: Routledge, 2023), 333.

³ John R. Hinnells (ed.), *The Penguin Dictionary of Religions* (London; New York: Penguin Books, 1995), 439.

⁴ Eric J. Sharpe, *Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, trans. Ahmet Güç (Bursa: Arasta Yayınları, 2000), 44.

⁵ None, *The Wordsworth Dictionary of Beliefs and Religions*, ed. Rosemary Goring (Hertfordshire: W&R Chambers, 1992), 451.

⁶ Ahmet Güç, *Çeşitli Dinlerde ve İslam’da Kurban* (Bursa: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2003), 10–11.

ilahilerinde kurbanın konumunu ele alacaktır. Ardından, bu ritüeli icra eden din adamlarının rolleri ve 'dakṣiṇā' geleneği üzerinde durulacaktır. Araştırma, Rigveda'daki kurban ritüellerinin anlamını derinlemesine kavramayı ve Vedik dönem dini ile kültürel pratiklerle olan ilişkisini açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

1. Metodoloji

Bu araştırma, Rigvedik dönemin kültürel, ritüelistik ve dini uygulamalarına dair ayrıntılı bir anlayış geliştirmeyi hedeflemektedir. Analiz için Rigveda esas alınmış, Sāyaṇācārya'nın Rigveda üzerine yaptığı yorumlar/tefsirler gibi ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Ek olarak, Vedik Sanskrit ilahilerinin bilimsel analizleri ve çevirileri de incelenmiştir.

2. Rigveda'da Kurban Ritüeli

Vedik dönem insanının dini pratikleri, tanrılara yakarılarda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen bir ritüel sisteminden oluşmuş ve bu ibadetlere karşılık olarak tanrılar, insanlara yardım etmiştir. *Yacña* olarak bilinen kurban törenlerini içeren ritüelistik performanslar, Vedik Aryanların dini uygulamalarının vazgeçilmez bir parçasını oluşturmuştur. Dolayısıyla bu ritüelistik geleneğin tarihi, Hint kültürü ve medeniyetinin tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir.

Rigveda kültürü içinde, *yacña* veya kurban, yaratılışın kaynağı olarak tanımlanmış ve tüm kozmosun merkezi olarak düşünülmüştür.⁷ Bu bağlamda, Aguilar'ın belirttiği üzere, kozmosun genişlemesi, Rigveda 1.164. ilahisinde kurbanla özdeşleştirilen orijinal noktadan dışa doğru gerçekleştiği tasavvur edilmektedir.⁸ Rigveda'da "ṛtasya nābhi"⁹ yani "kozmetik

⁷ Rigveda, 1.164.35 "Bu sunu yeri yeryüzünün en yüksek sınırır; kurbanımız dünyanın merkezidir..."

⁸ H. Aguilar, *The Sacrifice in the Rgveda: Doctrinal Aspects* (Delhi: Bharatiya Vidya Prakashan, 1976), 32.

⁹ Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Masatoğlu, 'Rigveda'da Kurban Fenomeni', *Dinler Tarihi Yazıları -Prof. Dr. Mehmet Aydın'a Armağan-*, ed. Durmuş Arık et al. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2022), 297.

düzenin merkezi” olarak adlandırılan kavram, doğanın ve evrenin düzenini simgelerken,¹⁰ bir başka ilahide "sukṛtasya loke" (iyi işlerin dünyası) ile "ṛtasya yoni" (kozmetik düzenin kaynağı) kavramlarının yan yana kullanılması, bu evrensel düzenin hem ahlaki hem de fiziksel boyutlarına dikkat çekmektedir.¹¹ Sāyaṇācārya bu birlikteliği, evrenin ahlaki ve fiziksel yasalarının birbiriyle iç içe geçtiğini ve evrensel düzenin insan eylemleriyle nasıl bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır.¹² Buradan, kurbanın yerinin iyi eylemlerin dünyasında olduğu anlaşılmaktadır.¹³ Burada sözü edilen kurban, olumlu bir eylem olarak değerlendirilir ve her şeyin temel ilkesi olarak kabul edilmektedir.

Rigvedik bir ilahide, “Kurban Manu’dur, tanrımız, efendimizdir. Özgürlük ve tam bir saadet dileriz.” ifadesiyle kurbanın önemi vurgulanır.¹⁴ Herkesin varlığını ve korunmasını kurbanla borçlu olduğu belirtilir ve bu kurbanın Aryan erkeklerinin atası olan başka bir *Manu* olduğu ifade edilir.¹⁵ Puruṣasukta ilahisinden edinilen bilgilere göre, evrenin kendisinin ve onu yöneten yasaların (ṛta, dharma) yacña’dan türediğini belirtmektedir.¹⁶

¹⁰ Rigveda, 10.13.3

¹¹ Bu ifadeyle, evrensel düzenin (ṛta) sadece fiziksel olayları değil, aynı zamanda ahlaki ve etik değerleri de içerdiği kastedilmektedir. Yani, doğa olaylarının düzeni ve insanların davranışları arasında bir bağlantı olduğu, her ikisinin de daha geniş bir kozmik düzenin parçası olduğu vurgulanmaktadır. Fiziksel boyut, evrenin doğal yasalarını; moral boyut ise doğru, adil ve iyi olarak kabul edilen davranış kurallarını temsil eder. Bu, evrensel düzenin sadece fiziksel dünyayı değil, aynı zamanda insanların etik davranışlarını da kapsadığı anlamına gelmektedir.

¹² “ṛtasya yonau sukṛtasya loke 'riṣṭām tvā saha patyā dadhāmi.” iyi eylemler (dharma, ṛta) dünyasında kurbanın çeşitli türlerinde zarar görmeden seni kocanla birleştiriyorum. 10.85.24 N. S. Sontakke - C. G. Kashikar (eds.), *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya* (Poona: Tilak Maharashtra Vidyapith, 1946).

¹³ H. H. Wilson, *Rig-Veda-Sanhita Vol.6* (Poona: Ashtekar, 1928), 6/282; *Rigveda*, trans. Korhan Kaya (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 895.

¹⁴ Rigveda, 10.100.5

¹⁵ Rigveda’da bahsedilen “Manu” kavramı, Hindu mitolojisinde insanlığın ve toplumsal düzenin atası olarak kabul edilir ve çeşitli dönemlerde farklı Manuların var olduğuna inanılır. Her bir Manvantara, yani evrenin bir döngüsü, farklı bir Manu tarafından yönetilir ve bu Manular, insanlık ve düzenin yeniden kurulmasında merkezi bir rol oynar. İlahide geçen “Kurban Manu’dur, tanrımız, efendimizdir” ifadesiyle, kurbanın sadece bir ritüel pratik olmanın ötesinde, kozmik düzenin (ṛta) ve ahlaki yasanın (dharma) temelini oluşturan kutsal bir eylem olduğu vurgulanır.

¹⁶ Rigveda, 10.90.16 yacñena yacñam ayacanta devās tāni dharmāṇi prathamāny āsan | te ha nākam mahimānaḥ sacanta yatra pūrve sādhyāḥ santi devāḥ “Kurbanla tanrılar, kurbanla kurban sundu, bunlar ilk yasalar oldu. Bu

Ludwig tarafından yapılan bir Rigveda ilahisi yorumunda, tanrılar tarafından sunulan kurbanın evrenin yaratılmasına kaderle bağlı olduğu vurgulanmaktadır.¹⁷ Rigveda'da yer alan bir ilahide, yaratılışın gizemli ve ilkel bir kurban aracılığıyla ortaya çıktığı ve tipikleştirildiği ifade edilmektedir.¹⁸ Sāyañacārya'nın yorumundan anlaşıldığına göre, kurbanın yaratılışı meydana getirdiği açıkça belirtilmektedir.¹⁹ Pracāpati veya Dakṣa'nın gücüyle, yaratıcı güç içeren her yerdeki suların fark edildiği ve kurbanın ve ibadetin doğduğu ifade edilmektedir.²⁰ Rigveda'da yer alan başka bir ilahide, Pracāpati'nin yacña veya kurbanı yarattığı belirtilir.²¹ Ayrıca söz konusu kavramların Vedaları takip eden dönemde teşekkül edilen Brāhmaña literatüründe de işlendiği görülmektedir.²²

Rigveda, çeşitli kurban ritüellerinin örneklerini içermektedir. Kurban ateşi, iki arağının²³ sürtünmesiyle tutuşturulur²⁴ ve daha sonra kurban alanı içinde üç ayrı yere (sunağa) konumlandırılırdı.²⁵ Tanrı Agni'den diğer tanrılara kurbanı götürmesi ve rahip Agnidhra tarafından ateşin yakıldığı üç farklı yere oturulması talep edilirdi.²⁶ Üç ateş-altarı, yani *garhapatyā*, *āhavanīya* ve *dakṣiṇā* ateşleri, Rigveda'nın diğer bölümlerinde de bahsedilmiş

güçler göğe vardı; orada eski Sadhyalar ve tanrılar vardı." *Rigveda*, 906.

¹⁷ 10.88.9 R.T.H. Griffith, *The Hymns of the Rigveda, Translated with a Popular Commentary by R.T.H. Griffith ... Second Edition* (Benares, 1896), 600; *Rigveda*, 903.

¹⁸ *Rigveda*, 10.130

¹⁹ 10. 130.1. yo yajño viṣvatas tantubhis tata ekaṣatam devakarmebhir āyataḥ | ime vayanti pitaro ya āyayuh pra vayāpa vayety āsate tate. Yaratılış ilahisi olarak bilinen bu ilahide kurban ismi genel kullanılmakla birlikte pracapati'ye atıf vardır. Ayrıca "İleriye doğru dokuma: üstün ve aşağı dokumayı, yani entelektüel ve entelektüel olmayı, zevk alan ve zevk vereni, canlı ve cansız varlığı birleştirerek. 'İleriye doğru dokuma, geriye doğru dokuma' Sontakke - Kashikar, *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*, 1946.

²⁰ 10.121.8 Yacñam yacnopalakṣitam vikaracatam canayantih utpadayantih tadartham daksarii prapancatmana vardhisnurti pracapatimatmani dadhanah dharayitrih I idrsih apah Sontakke - Kashikar, *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*.

²¹ 10.130.2 Sontakke - Kashikar, *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*, 1946.

²² 5.32; 7.19 Martin Haug, *Aitareya Brahmanam of the Rigveda* (Allahabad: Sudhindra Nath Vasu, 1922).

²³ Kurban ritüeli esnasında kullanılan özel ağaç parçası.

²⁴ *Rigveda*, 3.29.1 karşılaştırmak için bkz. 3.29.2, 5.9.3, 6.48.5

²⁵ *Rigveda*, 2.36.4

²⁶ *Rigveda*, 2.36.4

olup, Trishadhastha ve benzeri terimlerle belirtilmiştir.²⁷ Garhapatya ateşinden Rigveda'da açıkça bahsedilmiş²⁸ ve bu ateşin, ev sahibine ait olduğu ve sürekli olarak korunan kutsal bir ateş olduğu, kurban amaçlı ateşlerin yakıldığı yer olduğu ifade edilmiştir.²⁹ Günde üç kez sunularak ve ilahilerle ateşe saygı gösterilerek, kurban yemeği Agni'ye sunulmaktaydı. Vedik ritüellerde, Agni (ateş tanrısı), hem fiziksel ateşi hem de evrensel bir ilahi varlık olarak kritik bir öneme sahiptir. Bu ritüellerde Agni, tanrılar ile insanlar arasında bir aracı görevi görür; sunulan kurbanların ve duaların göksel aleme iletilmesini sağlar. Günde üç kez yapılan bu sunu ritüelleri, sabah, öğlen ve akşam olmak üzere günün belirli zamanlarında gerçekleştirilir ve her biri farklı anlamlar ve amaçlar taşır. Kurban, Agni'ye sunularak, ona saygı gösterilmiş olur. Bu, Agni'nin iki temel işlevini simgeler; bir yandan yemeği ve sunuları tanrılara iletmek, diğer yandan da onları arındırmak ve kutsamak. Agni'ye yapılan bu sunular, hem bir saygı ifadesidir hem de tanrılarının lütfunu ve korumasını kazanma çabasıdır. Ritüel sırasında okunan ilahiler, bu eylemin kutsallığını pekiştirir ve tanrılara olan bağlılığı vurgular. Bu pratikler, Vedik dini yaşamın merkezinde yer alır ve evrensel düzenin (ṛta) korunmasına katkıda bulunur. Agni'nin bu merkezi rolü, onun sadece bir tanrı olarak değil, aynı zamanda kozmik düzenin bir sütunu olarak görüldüğünü göstermektedir. Sabah, gün ortası ve akşam olmak üzere soma suyunun sıkılması ise Rigveda ilahilerde prātaḥsāva,³⁰ mādhyam̐dine savane³¹ ve ṛtīye savane³² olarak adlandırılmıştır.³³ Gün ortasında ve akşam libasyonlarda (sunu dökme ayini), kavrulmuş *com* adı verilen tahıl ve *purodasa* adı verilen kurbanlık kek,

²⁷ 5.11.2 'Önce üç katlı cisimde tutuştu': trishadhasthe samīdhire, yani üç ateş olarak, gārhapatya, āhavanīya ve dakṣiṇā N. S. Sontakke - C. G. Kashikar (eds.), *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya* (Poona: Tilak Maharashtra Vidyapith, 1936).

²⁸ Rigveda, 1.15.12

²⁹ 1.15.12 Griffith, *The Hymns of the Rigveda, Translated with a Popular Commentary by R.T.H. Griffith ... Second Edition*, 9; *Rigveda*, 12.

³⁰ Rigveda, 3.28.1

³¹ Rigveda, 3.28.4

³² Rigveda, 3.28.5; 4.33.11

³³ Rigveda, 4.12.1

tanrı Indra'ya sunulmaktaydı.³⁴ Ayrıca Rigveda'da yer alan başka bir ilahide, kurbanın çeşitli bölümlerinden de bahsedilmektedir.³⁵

Rigveda'nın ilk mantrası, yajña kavramına dair kuralları ve icra edilme geleneklerini açığa çıkararak, metnin kökenlerinin bu ritüele nasıl bağlı olduğunu gösterir. Bu mantra, yajña'nın yalnızca bir dini uygulama olmakla kalmayıp, aynı zamanda Vedik çağın kozmik düzenini ve evrensel harmoniyi koruma konusundaki kritik önemini vurgular. Yacña ritüelinin detayları, önemi ve Vedik inanç sistemlerindeki merkezi rolü, Rigveda'nın bu ilk kısmında detaylandırılmaktadır. Yacña'nın, evrensel düzenin sürdürülmesinde ve tanrılar ile insanlar arasında iletişim köprüsü kurmada oynadığı temel rol, Rigveda'nın temellerini oluşturmaktadır. Vedik dönemin sosyal yapısını, dini inançlarını ve kozmolojik görüşlerini yansıtan yacña, Rigveda'nın ve ilgili ritüellerin doğrudan kaynağı olarak kabul edilir. Agni'ye ithaf edilen ilahi şu şekildedir: “agnim ile purohitam yacñasya devam ṛtvicam | hotāraṃ ratnadhātamaṃ”³⁶ Agnisūtra, Prātaranuvāka'nın³⁷ Agneya kratu'da³⁸ kullanılır ve Agnisūtra'nın ilk mantrası³⁹ Pavamāneshṭi'deki⁴⁰ Svishṭakṛt⁴¹ ateşine övgü olarak kullanılmaktadır.⁴²

Yacña terimi, *devapuca* (tanrılarının yüceltilmesi), *saṃgatikarana* (insanlarla tanrılar arasında bir bağ kurulması) ve *dāna* (tanrılara adak sunulması) gibi üç anlamı içeren yac

³⁴ Rigveda, 3.52.5 – 6

³⁵ Rigveda, 10.130

³⁶ RV 1.1.1 Agni'yi, kurban rahibini, başışçıyı, Hotr-rahibini ve zenginliğin en iyi bahşedicisini överim. *Rigveda*, 1.

³⁷ Prātaḥsavana'da yani sabah yapılan ritüelin başlangıcında okunan ilahidir.

³⁸ “Tanrılarının duası” ve “kurban” anlamına gelmektedir.

³⁹ Rigveda, 1.1.1

⁴⁰ Ateşin kutsanmasını içeren kısım.

⁴¹ Agni'nin bir diğer isimlerinden biridir. Ritüel esnasında (Savana) din adamı orta sesle ilahiyi okur.

⁴² 1.1.1 agnim ile purohitam yajñasya devam ṛtvicam | hotāraṃ ratnadhātamaṃ. ṛtvic kurbanı icra eden, tanrılar kurban törenine davet eden baş rahip, Ratnadhātama; mücevherlerin sahibi N. S. Sontakke - C. G. Kashikar (eds.), *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya* (Poona: Tilak Maharashtra Vidyapith, 1933).

kökünden türetilmiştir.⁴³ Bu anlamlar, Rigvedik yacña'nın temel amacını yansıtmaktadır. Kātyāyana'nın Śrauta Sūtra'sına göre yacña, “dravya” yani sunu malzemeleri (haviş), “devata” yani Vedik tanrılar ve “tyaga” yani kişinin sahip olduğu şeylerin mülkiyetinden feragat ettikten sonra tanrılara sunma eyleminden oluşmaktadır.⁴⁴ Dolayısıyla Rigveda, yacña'nın bu üç temel unsur üzerine dayandığını ifade etmektedir.

Kurban ritüellerinin icrası, tanrıların karmaşık ve çeşitli karakterleriyle ilişkilendirilen bir bağlamda yer almaktadır. Aryanlar, doğa fenomenlerine karşı derin bir hayranlık besleyip onlara tapınmışlardır zira bu fenomenlerin hayal gücünü zenginleştirdiğine ve hem iyilik hem de kötülük yapabilme gücüne sahip olduklarına inanılmıştır. Rigveda, sema, gökkubbe ve yerden gelen tüm tanrıların biçimlerinin ve adlarının saygıyı hak ettiğini belirtir, bu da doğa nesnelere ve evrensel güçlerle ilişkilendirilen tanrısal varlıkların geniş spektrumunu vurgular.⁴⁵ Ritüelistik ilahilerde tanrılara kurbanlar sunulması için çağrılarda bulunulmuştur.⁴⁶ Yacña sırasında, tanrılara çeşitli arzuların yerine getirilmesi için yakarışlarda bulunulur.⁴⁷ Kurban sahibi, tanrılara bol bol ihsanda bulunmaları için dua eder⁴⁸ ve tanrılar da kurban sahibinin tüm arzularını yerine getireceklerine dair söz verirler.⁴⁹ İnsanlar, ihtiyaçları doğrultusunda dini görevlerini yerine getirirler ve belirli bir arzu için belirli bir tanrıya ibadet ederler.

Agni, yacña sırasında önemli bir rol oynar. Ev sahibinin Efendisi ve ilahi rahip olarak kabul edilen Agni, ateşe dayanan tüm Vedik ritüellerin temelini oluşturur. Agni, kurbanın

⁴³ Anundoram Borooah, *Dhātuvrittisāra* (Assam: Pub. Board, 1977), 30; Monier Williams, *A Sanskrit - English Dictionary* (Oxford: Clarendon Press, 1872), 839.

⁴⁴ 1.2.2. C. G. Kashikar, *Baudhayana Śrauta Sutra* (New Delhi: Motilal Banarsidass, 2001).

⁴⁵ Rigveda, 10.63.2

⁴⁶ Rigveda, 10.65.14-15

⁴⁷ Rigveda, 3.53.3

⁴⁸ Rigveda, 8.70.4

⁴⁹ Rigveda, 10.125.2

evinde bir misafir olarak tanımlanır⁵⁰ ve ateşin bulunduğu yerin onun yatağı olduğu hayal edilir.⁵¹ Agni, tanrılara sunulan adakları ve içkileri diğer tanrılara kolayca iletme görevini üstlenir.⁵² Ayrıca, Agni'nin "ağızları" olarak tanımlanması (*agni cihva*),⁵³ onun tanrılarla insanlar arasındaki iletişimde kilit bir aracı olduğunun altını çizmektedir.⁵⁴ Aynı zamanda Agni Gr̥hpati,⁵⁵ olarak, yani evin ve kurban ritüelinin ilahi efendisi olarak, derin bir saygı ve terennüme mazhar olmaktadır.⁵⁶

Tanrılar, kurbanlarla sıkı bir ilişki içerisindedir. Bir Rigvedik ilahide, yacña'nın niteliğini ifade eden "devavyacastamaḥ"⁵⁷ terimi Sāyaṇācārya tarafından, "devavyacastamaḥ yacñah"⁵⁸ yani tanrılar için en uygun kurban olarak yorumlanmıştır. Tanrılar, kurbanlar aracılığıyla yükselir,⁵⁹ bu da "yacñavṛddham"⁶⁰ yani "kurbanlar sayesinde yüceltilen" teriminden anlaşılmaktadır. Marutlar, kurbanlardan güç aldıkları için "ṣardhām ṛtasya"⁶¹ olarak adlandırılır. Marutların, başkalarının övgüleriyle güç kazandığı belirtilir,⁶² bu da Sāyaṇācārya'nın yorumundan anlaşılmaktadır.⁶³ Tanrılar aynı zamanda kurbanın Efendisi

⁵⁰ Rigveda, 5.4.5

⁵¹ Rigveda, 1.73.1

⁵² Rigveda, 2.4.1

⁵³ Rigveda, 2.1.13

⁵⁴ 1.67.1. Havyavāḥ = tanrılara adak taşıyan anlamına gelmektedir. Üç Agni zikredilmektedir: havyavāḥ (havyavāhana), tanrılara adakları taşıyan; kavyavāḥ, onları pitr'lere taşıyan; saharakṣas, rākṣalara sunulanları alan. Sontakke - Kashikar, *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*, 1933.

⁵⁵ Rigveda, 2.1.2

⁵⁶ Rigveda, 2.1.2

⁵⁷ Rigveda, 5.22.2

⁵⁸ 5.22.2 Sontakke - Kashikar, *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*, 1936.

⁵⁹ Rigveda, 1.38.15; 6.21.2

⁶⁰ Rigveda, 6.21.2

⁶¹ Rigveda, 8.7.21

⁶² 8.7.21 H. H. Wilson, *Rig-Veda-Sanhita Vol.5* (Poona: Ashtekar, 1928), 5/378; *Rigveda*, 600.

⁶³ 8.7.21. Kutsal çimler: vṛkta barhiṣaḥ(barhiriti yajñanāma) = otu biçenler, yani rahipler; 'Olamaz, çünkü rahipler, (başkalarınınkinden) önceki övgülerinizle Marutların enerjilerine, kurban nesnelere yakarmış oldunuz'; çünkü güç elde ettiniz: veya, çünkü (başkalarının) önceki övgüleriyle kurbanla bağlantılı gücü beslediniz. N. S. Sontakke - C. G. Kashikar (eds.), *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya* (Poona: Tilak Maharashtra Vidyapith, 1941).

olarak hareket ederler. Agni, kurbanın yöneticisi olarak adlandırılır (rācantam adhvarāṇām)⁶⁴, Rudra ise kurbanın Efendisi veya koruyucusu olarak tanımlanmaktadır.⁶⁵ Vayu, “vāyav ṛtaspace yacñanaih pate”⁶⁶ yani *ṛta*’nın veya kurbanın efendisi olarak adlandırılır. Vishṇu’nun sunusu olan “vayā vishṇor eshasya prabhṛthe”⁶⁷ terimi, Vishṇu’nun kurban edici rolünü çağrıştırdığı belirtilir.⁶⁸ Ayrıca Śatapatha Brāhmaṇa’da kurban, tüm varoluşu kapsayan Vishṇu’ya benzetilmektedir.⁶⁹ Kurbanın, tıpkı Vishṇu gibi, tüm varlığın koruyucusu ve muhafaza edicisi olduğuna inanılır. Tanrıların, kurbanı kutsayıp lütfettiklerine inanılmaktadır. İndra’nın inanırlarını büyük günahlardan kurtardığı ve sunulan kurbanları lütufla ziyaret ettiği ifade edilir.⁷⁰ Cesaretin efendisi İndra, tanrıların yardımıyla kendisine adak sunulan kurbanı teşvik eder.⁷¹ Aşvinler,⁷² kurbanı huzur ve bereket getirmeleri için çağrılır.⁷³ Sāyaṇācārya, Soma ve diğer sunuların üzerine yerleştirildiği ve Cennet ile Dünya’yı temsil ettiği varsayılan iki Havirdhāna’nın ya da aracın kurbanı kutsadığını belirtir.⁷⁴ Tanrılar,

⁶⁴ Rigveda, 1.1.8

⁶⁵ 1.43.4. ‘İlahilerin teşvikçisi, kurbanların koruyucusu, haz veren ilaçlara sahip Rudra’dan Şaṃyu’nun saadetini dileriz.’ Şaṃyu, Br̥haspati’nin oğludur. Jalāṣabheṣajam ise mutluluk veren ilaca sahip olan anlamındadır. Sontakke - Kashikar, *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*, 1933.

⁶⁶ 8.26.21. Tvaṣṭā: yani Brahmā; ya da Vāyu, rüzgar, Āditya’dan su alarak onu yağmur olarak döller ve bu nedenle, Tvaṣṭā’yı Āditya ile özdeşleştirerek, onun damadı olur. Sontakke - Kashikar, *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*, 1941.

⁶⁷ 7.40.5. vayāḥ, dallar anlamına gelmektedir; diğer tüm tanrılar, olduğu gibi, Viṣṇu’nun da dalları bulunmaktadır: anye devāhśākhā iva bhavanti; : viṣṇu tüm tanrılardır, viṣṇuḥ sarā devatā iti śruteḥ Ayrıca bkz. Aitareya Brāhmaṇa 1.1 vishnuḥ sarvādevatāḥ () Sontakke - Kashikar, *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*, 1941.

⁶⁸ Abel Bergaigne, *Vedic Religion According to the Hymns of the Rgveda* (Poona: Āryasamśkṛti-Prakāśana, 1969), 428.

⁶⁹ 5.2.3.6. *The Satapatha Brahmana According to the Text of the Madhyandina School*, trans. Julius Eggeling (Oxford: Clarendon Press, 1894), 3/44.

⁷⁰ Rigveda, 7.20.1

⁷¹ Rigveda, 3.40.3

⁷² Rigveda, genç ve ilahi ikiz atlıları, yorulmak bilmez atlar tarafından çekilen bir arabada seyahat ederken betimler; çeşitli zorluklarda insanlara yardımcı olan, onları koruyup kurtaran koruyucu tanrılar olarak tasvir edilmektedirler. Jamison, S. W., & Brereton, J. P. *The Rigveda: The earliest religious poetry of India* (Oxford: Oxford University Press, 2014), 47

⁷³ Rigveda, 7.69.5

⁷⁴ 2.41.19 ‘...ikinizi seçtik’ Hitap edilen nesnelere yakıt ya da Soma getirmek için kullanılan ve kurban alanının önünde, dışarıda dikilmiş bir sunağın kuzeyinde ve güneyinde çoğul olarak duran ve burada Gök ve Yer’in tipleri

aynı zamanda kurban törenlerinin görünmeyen kutlayıcıları olarak kabul edilir. Özellikle, kurbanların sunulduğu odanın, yani ilahi kapıların açılmasının talep edildiği ritüeller bulunmaktadır.⁷⁵ Agni, her ayinde rahip ve Manu tarafından göreve çağırılır.⁷⁶ Ayrıca Tanrılardan, ayin kutlamaları sırasında meydana gelen hataları düzeltmeleri de istenmektedir.⁷⁷

Rigveda'da, tarım ve hayvancılığın önemli ürünlerinin, refah, sağlık vb. elde etmek amacıyla kurbanlık gıda maddesi olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir. Sunular ateşe atılır ve diğer kurban sunuları da ayin bitiminde görevli rahipler tarafından tüketilirdi. Çeşitli pişmiş ve fırınlanmış yemeklerin hazırlanmasında arpa ve pirinç gibi farklı tahılların kullanıldığı farklı şekillerde süt ve *purodāṣa* (kurbana özgü kek)⁷⁸ *Gavāṣira* (soma suyuyla karıştırılmış süt),⁷⁹ *yavasira* (arpa) ve *karambha* (yulaf ezmesi)⁸⁰ gibi ürünler sunulurdu. Bir ilahide, kurbanın beş unsurundan, yani tahıl, Soma bitkisi, kurbanlık hayvan, *purodāṣa* ve tereyağından bahsedilir.⁸¹ Vedik kurbanlarda öne çıkan sunulardan biri de Soma'dır. Soma bitkisi, kurban ateşinin başında dövülür, sıkılır, süzülür ve ardından tanrılara köpüklü Soma suyu (sarhoş edici) sunulurdu.⁸² Soma suyunun çıkarılma sürecinde, rahiplerin ve kurban kesen kişinin günah kirlerinden arınmış olmaları önemlidir⁸³ ve onlara hakikat, kemer sıkma

olarak kabul edilen iki şakaṭa, araba/el arabasıdır, bunlar gerçek anlamda Trça'nın tanrılarıdır; Sāyaṇa'ya göre şakaṭalardan kuzey vedī'nin ya da sunağın batı kısmına geçmeleri istenir. Sontakke - Kashikar, *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*, 1933.

⁷⁵ Rigveda, 1.13.6

⁷⁶ Rigveda, 1.14.11

⁷⁷ Rigveda, 10.2.4

⁷⁸ Rigveda, 3.28.1

⁷⁹ Rigveda, 3.42.7

⁸⁰ Rigveda, 3.52.1

⁸¹ Griffith ve Kaya çevirilerinde beyitin anlamının açık olmadığını belirtir (Griffith 537, Kaya, 815) Sayana ise beş unsuru tahıl, Soma, tür, *purodāṣa* keki ve tereyağı olarak, dört adımı da *triṣṭubh*, *cagatī*, *gāyatrī* ve *anuṣṭubh* olarak açıklar. 10.13.3

⁸² Rigveda, 9.64.4,6,8

⁸³ Rigveda, 1.134.6

ve adanmışlık yoluyla devam etmeleri tavsiye edilirdi.⁸⁴ Soma suyu, Rigveda ilahilerinde tapınanları yüceltmek için övgüyle anılmıştır: “indram vardhanto apturaḥ kṛṇvanto vishvam āryam apaghñanto arāvṇaḥ”.⁸⁵

Ayrıca insanlar, sığır, at, koç, kısır inek gibi değerli varlıklarını Aşvamedha (at kurbanı) kurbanında adak olarak ayırırlardı.⁸⁶ Ayrıca Yama ve Pitṛler (atalar) onuruna, cenaze törenlerinin bir parçası olarak ölülerin yakıldığı alanda özel bir kurban ayini düzenlenirdi.⁸⁷ Cesedin yakımı usulüne uygun olarak gerçekleştirilir ve Pitṛmedha,⁸⁸ yakma alanında kurulurdu. Rigvedik bir ilahinin yorumunda, Sāyaṇācārya tarafından “devahuti”⁸⁹ teriminin “Pitṛmedhayacña” anlamına geldiği ve burada tanrılara usulüne uygun olarak yakarıldığı açıkça belirtilmiştir.⁹⁰ Söz konusu ilahinin Pitṛmedha kurbanı sırasında okunması gerektiği Sāyaṇācārya’nın yorumundan açıkça anlaşılmaktadır.⁹¹ Rigvedik bir başka ilahide, ölü bedeninin ateşe sunulan bir sunu olduğu da belirtilmektedir.⁹² Bu tür kurbanlarda hayvan öldürme uygulaması yaygındır. Bununla birlikte bir insanın ölü bedeniyle birlikte bir inek de yakılırdı.⁹³ Sağmal inek “Aghnya,” yani öldürülmemesi gereken olarak adlandırılırdı⁹⁴ ve bu

⁸⁴ Rigveda, 9.113.2

⁸⁵ Rigveda, 9.63.5 “İndra’yı güçlendiren, suları harekete geçiren, tüm eylemlerimizi bereketli kılan, kurban sunmayı esirgeyenleri yok eden.”

⁸⁶ Rigveda, 10.91.14

⁸⁷ Rigveda, 10.14.1-6; 13-16

⁸⁸ Atalara adanmış bir yakma ayinidir ve bu tören, özel olarak belirlenmiş bir alanda kurulur. Bu usul, ölülerin bedenlerinin ritüelistik bir şekilde yakılarak, ruhlarının ataların arasına katılmasını ve onlarla birleşmesini sağlama inancına dayanmaktadır.

⁸⁹ Tanrılara yakarma (deva -huti)

⁹⁰ 10.18.3 Sontakke - Kashikar, *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*, 1946.

⁹¹ 10.18.2 mṛtyoḥ padaṃ yopayanto yad aita drāghīya āyuh prataram dadhānāḥ | āpyāyamānāḥ prajayā dhanena śuddhāḥ pūtā bhavata yajñiyāsaḥ. Arınmış ve saf olma: śuddhaḥ = önceki yaşamda işlenen günahların yol açtığı çürümeden arınmış olma; Pūtaḥ = şimdiki yaşamın günahlarının neden olduğu çürümeden arınmış olmak Sontakke - Kashikar, *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*, 1946.

⁹² Rigveda, 10.16.5

⁹³ Rigveda, 10.16.7

⁹⁴ Rigveda, 1.64.40; 4.1.6; 5.83.8; 8.69.2; 10.87.16

yüzden kurban listesinden çıkarılırdı. Kurban edilen hayvanın tanrılara gittiğine inanılırdı.⁹⁵ İnsan kurban etmenin Vedik çağda doğrudan bir referansı olmasa da, Rigveda ilahilerinde bu durum ima edilmiştir.⁹⁶ Kahin Acīgarta'nın, kral Harişçandra tarafından, Varuṇa'ya bir sunu olarak kralın oğlu Rohita'nın yerine ikinci oğlu Şunahşepa'yı vermeye ikna edildiği aktarılmaktadır. Şunahşepa kurban edilmek üzereyken ermiş Vişvamitra'nın tavsiyesiyle tanrılara başvurur ve sonunda özgürlüğüne kavuşur.⁹⁷

Vedik ritüellerin genel albenisi önemli bir dikkat çekici özelliğe sahiptir. Rigveda'daki kurban ritüelinin dikkat çeken yönlerinden biri yacamāna'nın⁹⁸ tanrılara sadece kişisel kazanç için değil, aynı zamanda toplumun genelinin iyiliği adına dua etmesi ve adaklar sunmasıdır.⁹⁹ Yine Rigveda'da yer alan bir diğer ilahide, ibadet eden kişi, “dhiyo yonah pracodayāt” sözleriyle Sāvitrī'den tüm insanların zihinsel ve entelektüel gelişimini desteklemesini talep eder.¹⁰⁰ Ayrıca, tüm canlı varlıkların iyiliği için yapılan bir başka dua ise şu şekildedir: “taç çakşur devahitaṃ şukram uccarat paşyema şaradaḥ şataṃ cīvema şaradaḥ şataṃ.”¹⁰¹

⁹⁵ Rigveda, 1162.21; 1.163.13

⁹⁶ Rigveda, 1.24.13

⁹⁷ 1.24 Griffith, *The Hymns of the Rigveda, Translated with a Popular Commentary by R.T.H. Griffith ... Second Edition*, 14; *Rigveda*, 20.

⁹⁸ Vedik ritüellerde kurban, yajamana olarak bilinen bir patron tarafından sunulur. Genellikle 'kurban eden' olarak tercüme edilen yajamana, kurbanı bizzat gerçekleştirmez, bunun yerine bunun için rahipler tutar. Yajamana koruyucu olarak hareket eder ve kurban onun yararına gerçekleştirilir. *The Early Upanishads: Annotated Text and Translation*, trans. Patrick Olivelle (New York: Oxford University Press, 1998), 16–18.

⁹⁹ Rigveda, 1.1.1,9

¹⁰⁰ Rigveda, 3.62.10

¹⁰¹ Rigveda, 7.66.16; 1.97.8. “Göksel ışıkla donatılmış gözlerimizle, yüz sonbahar süresince yaşayalım ve o süre boyunca görelim.” Burada, “yüz sonbahar” ifadesi, uzun bir yaşam süresini sembolize ederken, “göksel ışıkla donatılmış gözlerimizle” ifadesi, fiziksel ve manevi anlamda aydınlanma ve net görüşe sahip olma arzusunun dile getirmektedir. Bu dua, bireysel ve toplumsal refah, sağlık ve uzun ömür için yapılan bir temenni olarak kabul edilmektedir.

3. İcracı Rahipler ve Dakṣiṇā

Kurban sunacak kişi, eşiyle ve rahip kadrosuyla birlikte, kurban törenlerinde kilit roller üstlendiler. Eşler, tüm dini ritüelleri birlikte gerçekleştirirken, rahipler saygın bir konumda bulunarak, kurban törenlerine önemli katkılarda bulunan figürler olarak öne çıkarlar.¹⁰² Soma kurbanında gereken on altı kişilik grupta yer alan özel kurban rahipleri, *Hotṛ*, *Potr*, *Nestr*, *Agnit* veya *Agnīdhra*, *Praśāstr* (mitrāvāruṇā), *Adhvaryu* ve *Brāhman*, Rigveda ilahisinde detaylı bir şekilde sıralanmıştır.¹⁰³ Bu ilgili Rigveda ilahisinin çevirisinde R.T.H. Griffith, bu rahiplerin belirgin sorumluluklarını şu şekilde açıklar: Hotar tanrıları çağırır, Potar veya Arındırıcı, ritüeldeki eksiklikleri düzeltmek için Brahman'ın yardımcısıdır, Neshṭā kurban kesen kişinin eşini yönlendirir, Agnidh kurban ateşini yakar, *Praśāstr* *Hotṛ*'ye yardımcı olur ve Adhvaryu, baş rahip, zemin ölçümlerinden, sunak inşasından ve kurban için gerekli tüm hazırlıklardan sorumludur.¹⁰⁴ Rigveda'da yer alan bir ilahide, *Hotṛ*, *Adhvaryu*, *Agnimindha* (Agnit), *Grāvagrabha* (Grāvastut), *Şamsta* (Prasastr) ve *Suvipra* (Brahman) gibi altı rahibin rollerine vurgu yapılmaktadır.¹⁰⁵ Başka bir Rigveda ilahisinde ise, Soma kurbanına katılan bazı rahiplerden bahsedilir; bunlar arasında *Hotṛ*,¹⁰⁶ *Potr*,¹⁰⁷ *Agnidhra*,¹⁰⁸ *Brāhman*¹⁰⁹ ve *Prasastr* (Maitravaruna)¹¹⁰ bulunmaktadır. Samanların¹¹¹ seslendirici/şarkıcısı Udgāta¹¹² ve şastra okuyan Brāhmanāçchansi,¹¹³ başka bir Rigveda bölümünde yer almaktadır. Ayrıca, başka bir

¹⁰² Rigveda, 5.3.2

¹⁰³ Rigveda, 2.1.2-11

¹⁰⁴ Griffith, *The Hymns of the Rigveda, Translated with a Popular Commentary by R.T.H. Griffith Second Edition*, 130; *Rigveda*, 194.

¹⁰⁵ Rigveda, 1.162.5

¹⁰⁶ Rigveda, 2.36.1

¹⁰⁷ Rigveda, 2.36.2

¹⁰⁸ Rigveda, 2.36.4

¹⁰⁹ Rigveda, 2.36.5

¹¹⁰ Rigveda, 2.36.6

¹¹¹ Samhitalar (Rig, Yacur, Sama, Atharva) külliyyatında yer alan ve kurban bilgisi anlamına gelen Samaveda metinleri.

¹¹² Rigveda, 2.43.2

¹¹³ Rigveda, 10.71.11

ilahide, “hotārah saptacāmayah”¹¹⁴ terimine atıfla, *Hotr*, *Prasastr*, *Brāhmanāçchansi* ve diğerleri olarak yorumlanan birlikte anıldıkları ilahi de bulunmaktadır.¹¹⁵

Kurban ritüellerinde rahipler, halk ile tanrılar arasında aracılık eden ve bu süreçte merkezi bir rol üstlenen önemli figürlerdir. Tanrıların, kendilerine uygun şekilde övgüler sunulduğunda, özlem dolu görünümle kendilerini açığa çıkaracaklarına olan inanç, rahiplerin bu ritüellerdeki eylemlerini yönlendirmektedir.¹¹⁶ Dualar ve adaklarla tanrıları memnun ederler ve tanrılar da karşılığında dileklerini yerine getirirlerdi. Bu rahipler, profesyonel ücretleri olarak adlandırılan cömert ödemeler olan *dakṣiṇā*'yı alırlardı. *Dakṣiṇā* veya kurban armağanı, kurbanı gerçekleştiren kişinin ve rahibin dini yaşamında önemli bir rol oynar. Kurban açısından *dakṣiṇā*, manevi tatmin sağlarken, rahip için de maddi güvence sağlamaktadır. J. Gonda'nın belirttiğine göre, ritüelistler *dakṣiṇā*'yı kurban ritüelinin tamamlanması için vazgeçilmez bir öge olarak görürler.¹¹⁷ Bu kavram, kurbanın sadece fiziksel eylemlerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda bir tür manevi alışverişi de içerdiğini ifade eder.¹¹⁸ *Dakṣiṇā*, bağışlayan (sunan) tarafından alıcıya (genellikle rahiplere veya tanrılara) aktarıldığında, bu eylem ritüelin tamamlandığını simgeler ve gizemli bir şekilde, bağışlayanın manevi "hesabına" olumlu bir katkı olarak kaydedilir. Bu, ritüelin sadece somut bir takas olmadığını, aynı zamanda kozmik ya da manevi bir dengenin sürdürülmesine katkıda bulunan derin bir işlem olduğunu vurgular. Rigveda'ya göre cömertçe rahiplere bağış yapanlar bile övgü alır, kurban sunmaktan kaçınanlar ise lanetlenir.¹¹⁹ Onuncu mandala'da yer alan bir ilahide, “dānastuti” veya armağana övgü yapılmıştır.¹²⁰ *Dakṣiṇā* verenlerin, ebedi yaşamı¹²¹ ve

¹¹⁴ aīcānaḥ sapta hotṛbhir haviṣmate 3.10.4; hotārah saptacāmayah 9.10.7; sapta hotṛn 10.35.10

¹¹⁵ sapta hotṛn (yedi Hotar) 10.61.1

¹¹⁶ Rigveda, 5.30.1

¹¹⁷ Jan Gonda, ‘The Etymologies in the Ancient Indian Brahmanas’, *Lingua* 5 (1956), 75.

¹¹⁸ Uma Chakravarty, *The Social and Familial Relationships from the R̥gveda to the Vedāṅgas* (Pune: Centre of Advanced Study in Sanskrit, University of Pune, 2000), 13.

¹¹⁹ Rigveda, 5.42.9

¹²⁰ Rigveda, 10.107

¹²¹ Rigveda, 10.107.8

cenneti elde¹²² ettikleri ifade edilir. “İshṭāpūrta” kavramı, bireyin gerçekleştirdiği kurban ritüelleri ve hayır işleri gibi dini ve toplumsal faaliyetler sonucunda kazandığı manevi erdemle doğrudan ilişkilidir. Bu terim, bu tür eylemlerin birikiminden kaynaklanan manevi değerlerin bir ölçütü olarak kabul edilir. Rigveda’da yer alan bir ilahiye göre, “dāna” gibi gönüllü iyi işler ve önerilen kurbanlar nedeniyle elde edilen erdemlerin, cennette dindar ruhlar tarafından tadılacağı belirtilmektedir.¹²³

Rigveda’daki bir anlatıda, kurbanın kalıcı etkisi, Şantanu ve rahip Devāpi’nin hikayesi üzerinden öne çıkarılır. Şantanu tarafından düzenlenen bir kurban ayininde, Devāpi’nin yağmur çağırma sihirli duaları sayesinde, uzun süren on iki yıllık kuraklık sona erer ve krallığı hayat veren yağmurlarla bereketlenir.¹²⁴ Şantanu ve Devāpi’nin hikayesi, Rigveda’da kurban ritüellerinin yalnızca ritüelistik eylemlerden ibaret olmadığını, aynı zamanda doğal dünyayı etkileyebilecek derin manevi güce sahip olduğunu gösterir. Bu anlatı, Vedik kültüründe kurbanın sadece tanrılara sunulan bir hediye ya da bir ibadet şekli olarak görülmediğini, aynı zamanda evrensel dengenin ve refahın sürdürülmesinde kritik bir araç olduğunu ortaya koyar. Devāpi’nin yağmur yağdıran duası, doğa üzerindeki doğrudan etkisiyle, kurban ve dua gücünün sadece metafiziksel bir boyutta kalmadığını, fiziksel dünyada da somut sonuçlar doğurabileceğini simgelemektedir. Bu, Vedik dönem insanların doğa olaylarını manevi pratiklerle yönlendirebileceğine ve bu olayların tanrıların lütfu olarak görülebileceğine olan inancının bir yansımasıdır. Şantanu’nun krallığını kurtaran yağmurlar, böylece sadece bir kuraklığın sonunu değil, aynı zamanda kurban ve dua ritüellerinin toplumsal ve doğal dünyaya olan güçlü etkisini de simgelemektedir.

¹²² Rigveda, 10.107.2

¹²³ Rigveda, 10.14.8

¹²⁴ Rigveda, 10.98

Sonuç

Rigveda'da kurban üzerine yapılan bu çalışmada, Vedik ritüellerin karmaşık ve çok katmanlı doğası aydınlatılmaya çalışılmıştır. Hotr, Potr, Agnidhra, Brahmana ve Prasastr gibi çeşitli rahiplerin oynadığı kritik roller incelenerek karmaşık ayin sistemi ve bunların Vedik dönemdeki önemi ortaya çıkarılmıştır. Bulgular, ilahi ve beşeri âlemler arasında temel araçlar olarak görev yapan rahiplerle birlikte, tanrıları yatıştırmak için ritüellerin düzgün bir şekilde yerine getirilmesi gerekliliğinin altı çizilmektedir. Rigveda'da açıklandığı şekliyle kurban ritüeli, hem rahiplerin sosyo-ekonomik rollerine hem de topluluğun ruhani arzularına uzanan geniş kapsamlı etkileri kapsayan eski Vedik toplumunun temel taşlarından birini oluşturur. Bu çalışma, rahiplerin rollerini yalnızca ritüel kolaylaştırıcıları olarak değil, aynı zamanda maddi ve ilahi olan arasındaki kutsal etkileşimleri yönlendiren önemli araçlar olarak aydınlatmıştır.

Araştırma, 'dakṣiṇā' edimi aracılığıyla, kurbanın toplumsal hiyerarşiyi güçlendiren, rahip sınıfının ekonomik istikrarını sürdüren ve dini doktrini devam ettiren işlemsel bir mekanizma olduğunun altını çizmektedir. Rigveda tarafından sunulan felsefi temel, 'dakṣiṇā'yı yalnızca dünyevi bir işlem olarak değil, aynı zamanda hem bu yaşam hem de ötesi için etkileri olan manevi liyakat veya 'ishtāpūrta' tahakkuk ettirmeyi vaat eden ince bir değişim olarak ortaya koymaktadır.

Rigvedik anlatı karmaşık bir kozmik denge anlayışını kapsar; burada Devapi'nin yağmur çağırma öyküsü insan ritüelinin doğal unsurları etkileme ve uyumlaştırma potansiyelinin bir arketipi olarak hizmet eder. Bu durum, kurban eylemlerinin çevresel olgularla derinden iç içe geçtiği ve sonuç olarak dini uygulamaların somut faydalarına dair toplumsal inançları pekiştirdiği bir dünya görüşüne işaret etmektedir. Bu çalışma, Rigvedik kurbanların incelikli bir şekilde değerlendirilmesine katkıda bulunarak, onları manevi niyetlerin, maddi sonuçların ve kozmolojik ilkelerin sofistike bir birleşimi olarak tasvir

etmektedir. Rigveda'nın kurbanla ilgili öğretileri, tarih ve kültürün anlayışıyla birlikte, Hinduizm'in dini uygulama ve ifadelerinde derin bir iz bırakarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu, Vedik dönemden alınan kurban anlayışlarının, Hindu dini yaşantısının bir parçası olarak sürekli bir şekilde yaşamını sürdürdüğünü göstermektedir. Hinduizm'in bu antik öğretileri nasıl koruduğu ve zamanla nasıl adapte edebildiği, değişen zamanlara rağmen bu kavramların güçlü bir şekilde hissedilmesini sağlar. Bu süreklilik, Hindu dini pratiklerinin ve inançlarının temelinde yatan esnek yapının ve Vedik dönemin köklerine olan bağlılığın bir göstergesidir.

Kaynakça | References

- Aguilar, H. *The Sacrifice in the Rgveda: Doctrinal Aspects*. Delhi: Bharatiya Vidya Prakashan, 1976.
- Bergaigne, Abel. *Vedic Religion According to the Hymns of the Rgveda*. Poona: Āryasaṁskṛti-Prakāśana, 1969.
- Borooah, Anundoram. *Dhātuvrittisāra*. Assam: Pub. Board, 1977.
- Chakravarty, Uma. *The Social and Familial Relationships from the Rgveda to the Vedāngas*. Pune: Centre of Advanced Study in Sanskrit, University of Pune, 2000.
- The Satapatha Brahmana According to the Text of the Madhyandina School*. trans. Julius Eggeling. Oxford: Clarendon Press, 1894.
- Gonda, Jan. 'The Etymologies in the Ancient Indian Brahmanas'. *Lingua* 5 (1956).
- Griffith, R.T.H. *The Hymns of the Rigveda, Translated with a Popular Commentary by R.T.H. Griffith ... Second Edition*. Benares, 1896.
- Güç, Ahmet. *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*. Bursa: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2003.
- Haug, Martin. *Aitareya Brahmanam of the Rigveda*. Allahabad: Sudhindra Nath Vasu, 1922.
- Hinnells, John R. (ed.). *The Penguin Dictionary of Religions*. London; New York: Penguin Books, 1995.
- Kashikar, C. G. *Baudhayana Sruta Sutra*. New Delhi: Motilal Banarsidass, 2001.
<http://archive.org/details/baudhayana-sruta-sutra>
- Rigveda*. trans. Korhan Kaya. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Masatoğlu, Mehmet. 'Rigveda'da Kurban Fenomeni'. *Dinler Tarihi Yazıları -Prof. Dr. Mehmet Aydın'a Armağan-*. ed. Durmuş Arık et al. 295-304. Ankara: Berikan Yayınevi, 2022.
- Mathews, Shailer - Gerald B. Smith (eds.). *A Dictionary of Religion And Ethics*. New York: Macmillan Co., 1923.
- None. *The Wordsworth Dictionary of Beliefs and Religions*. ed. Rosemary Goring. Hertfordshire: W&R Chambers, 1992.
- The Early Upanishads: Annotated Text and Translation*. trans. Patrick Olivelle. New York: Oxford University Press, 1998.
- Pike, E. Royston. *Encyclopaedia of Religion and Religions*. New York: Routledge, 2023.
<https://www.routledge.com/Encyclopaedia-of-Religion-and-Religions/Pike/p/book/9781032614830>
- Sharpe, Eric J. *Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. trans. Ahmet Güç. Bursa: Arasta Yayınları, 2000.
- Sontakke, N. S. - C. G. Kashikar (eds.). *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*. Poona: Tilak Maharashtra Vidyapith, 1933.
- Sontakke, N. S. - C. G. Kashikar (eds.). *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*. Poona: Tilak Maharashtra Vidyapith, 1936.
- Sontakke, N. S. - C. G. Kashikar (eds.). *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*. Poona: Tilak Maharashtra Vidyapith, 1941.

Sontakke, N. S. - C. G. Kashikar (eds.). *Rgveda Samhita with the Commentary of Sayanacarya*.
Poona: Tilak Maharashtra Vidyapith, 1946.

Williams, Monier. *A Sanskrit - English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press, 1872.

Wilson, H. H. *Rig-Veda-Sanhita Vol.5*. Poona: Ashtekar, 1928.
<http://archive.org/details/in.gov.ignca.8742>

Wilson, H. H. *Rig-Veda-Sanhita Vol.6*. Poona: Ashtekar, 1928.
<http://archive.org/details/in.gov.ignca.8741>

